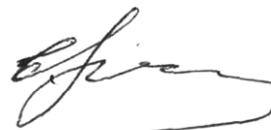

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА**

АНДРІЮЩЕНКО Олена Борисівна

УДК 351.84:304](477)

**ДЕРЖАВНИЙ МЕХАНІЗМ
УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ**

25.00.02 – механізми державного управління

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Хмельницькому університеті управління та права.

Науковий керівник – кандидат наук з державного управління, доцент
ГРЕЧКО Тетяна Костянтинівна,
ПВТ “Запоріжсталь”, експерт по удосконаленню процесів управління дирекції з капітального будівництва і інвестицій.

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, професор
ДОЛГИЙ Олександр Андрійович,
Університет державної фіскальної служби України, головний науковий співробітник Науково-дослідного інституту фіскальної політики;

кандидат наук з державного управління, доцент
СИДОРЧУК Орестова Григорівна,
Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, докторант.

Захист відбудеться *29 грудня 2017 р. о 15 годині* на засіданні спеціалізованої вченої ради К 70.895.01 Хмельницького університету управління та права за адресою: 29000, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Хмельницького університету управління (29000, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 38).

Автореферат розісланий *27 листопада 2017 року*.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

І.В.Шевчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку цивілізації характеризується низкою домінуючих тенденцій, серед яких: становлення четвертої промислової революції, діджиталізація економічних систем, посилення урбанізації, старіння населення економічно розвинених країн і зростання чисельності населення у країнах, що розвиваються, кліматичні зміни. Зазначені тенденції актуалізують проблеми виживання для окремих країн і забезпечення якісного розвитку на індивідуальному рівні. При переході до нової ери розвитку інформаційного суспільства істотно підвищується значення людського капіталу, який складає основу конкурентоспроможності країни, що актуалізує задачі системи державного управління по забезпеченню якості життя населення. Творча праця, як необхідна умова розвитку економіки знань, високий рівень довіри, що визначає рівень соціального капіталу, неможливі без забезпечення мінімально необхідного рівня життєвих стандартів у рамках державного механізму управління якістю життя населення.

Дослідженню і розвитку теорії та практики державного управління та його механізмів присвячені праці сучасних українських учених, зокрема В.Б.Авер'янова, В.Д.Бакуменка, І.Л.Гасюка, О.А.Долгого, В.С.Куйбіди, В.В.Корженка, О.Б.Коротич, М.І.Круглова, Н.М.Мельтюхова, В.Я.Малиновського, Н.Р.Нижник, П.І.Надолішнього, І.В.Розпутенка, Р.М.Рудніцької, О.Г.Сидорчук, О.М.Стельмаха, А.С.Сіцінського, М.В.Сіцінської, Ю.О.Тихомірова, О.В.Федорчак та ін.

Питанню удосконалення якості життя населення присвячені дослідження українських учених, серед яких можна виділити роботи Н.Волинського, В.Городяненка, М.Долишнього, В.Дорофійенка, В.Єрьоменка, Ю.Зайцева, В.Захарченка, В.Ильяшенка, Н.Корецького, В.Лактіонова, С.Мочерного, О.Оболенського, Ф.Рудича, І.Сороки, О.Стойки, В.Токаревої, А.Халецької, Г.Черниченка, Л.Швайка.

Управління якістю життя населення являє собою постійний процес удосконалення життєвих стандартів, що реалізується системою державного управління із застосуванням передових управлінських технологій і сучасних технічних засобів. Виходячи з цього, недостатньо вивченим питанням управління якістю життя населення в Україні є застосування новітніх концептуальних підходів, успішних управлінських практик, інформаційно-комунікаційних і поведінкових технологій для підвищення життєвих стандартів населення і рівня суб'єктивного благополуччя.

Це обумовило вибір теми, мети і завдань дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота підготовлена відповідно до науково-дослідних тем Донецького державного університету управління Міністерства освіти і науки України: «Теоретико-методологічні основи розробки і функціонування механізмів державного управління на центральному, регіональному, галузевому рівнях, у різних сферах громадського життя» (ДР № 0110U002889),

«Удосконалення державних механізмів екологізації економіки і суспільства» (ДР № 0110U003044). В рамках виконання теми автором проаналізовано теоретичні основи управління якістю життя населення; проведено аналіз структури і функцій державного механізму управління якістю життя населення в Україні й обґрунтовано концептуальне забезпечення механізму, що розглядається; розроблені організаційно-методичні підходи щодо удосконалення державного механізму управління якістю життя населення України.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних положень та розробленні науково-методичних рекомендацій з вдосконалення державного механізму управління якістю життя населення України в контексті вимог Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020».

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких *завдань*:

- провести аналіз поняття «якість життя», виявити його сутність і характеристики;
- проаналізувати еволюцію ролі держави в управлінні якістю життя;
- дослідити функції і структуру державного управління якістю життя населення та відобразити відповідний механізм державного управління у загальному вигляді;
- обґрунтувати теоретико-методологічні засади концептуального підходу щодо управління якістю життя в рамках системно-еволюційної парадигми;
- проаналізувати якість життя населення України і виявити пріоритетну стратегію державного управління якістю життя населення;
- обґрунтувати науково-методичні рекомендації щодо організації системи управління даними державного механізму управління якістю життя населення;
- розробити практичні рекомендації щодо застосування інформаційно-комунікаційних технологій в системі державного управління якістю життя населення на прикладі оптимізації транспортної інфраструктури міста;
- розробити науково-методичні рекомендації щодо застосування інструментарію поведінкових наук в удосконаленні механізму управління якістю життя населення з акцентом на суб'єктивний компонент.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що встановлюються під час здійснення державного управління якістю життя населення.

Предмет дослідження – державний механізм управління якістю життя населення України.

Методи дослідження. У дисертації використані загальнонаукові і спеціальні методи, за допомогою яких обґрунтований концептуальний підхід і розроблені організаційно-методичні рекомендації щодо удосконалення державного механізму управління якістю життя населення України.

Зокрема, у дослідженні використані: метод теоретичного узагальнення – як результат аналізу теоретичних підходів до реалізації державного управління якістю життя населення; системний підхід – з метою обґрунтування принципів управління якістю життя населення в рамках системно-еволюційної парадигми; метод аналізу структури і динаміки показників соціально-економічного розвитку в процесі виявлення пріоритетної стратегії управління якістю життя населення України; експертний метод – на етапі розробки рекомендацій щодо удосконалення державного механізму управління якістю життя населення України.

Інформаційною базою дослідження є вітчизняні і зарубіжні публікації, відображені в них результати теоретичних і методологічних розробок; дані міжнародної, національної статистики і міжнародні рейтинги розвитку України; чинне законодавство України; результати досліджень, проведених науковими організаціями України, а також безпосередньо автором.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження визначається особистим внеском автора у розв'язання актуального наукового завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретичних положень та методичних підходів щодо вдосконалення державного механізму управління якістю життя населення України. Найбільш суттєвими результатами, що характеризують наукову новизну дослідження, є такі:

уперше:

– обґрунтовано теоретико-методологічні засади концептуального підходу щодо управління якістю життя населення в рамках системно-еволюційної парадигми, які визначають зміст принципів й інструментарію державного стратегічного цілепокладання, спрямованих, на відміну від існуючих, на узгоджений розвиток об'єктивного і суб'єктивного компонентів якості життя, що дозволяє підвищити ефективність державного механізму управління якістю життя за рахунок необхідного управлінського впливу стану об'єкта управління як динамічної системи;

удосконалено:

– механізм державного управління якістю життя населення, що включає перелік суб'єктів, етапів, зовнішніх детермінантів і визначає принцип їх взаємозв'язку і циклічної динаміки, яка дозволяє формувати випереджальний управлінський вплив з урахуванням динаміки низки чинників зовнішнього середовища;

– змістово-процесуальний алгоритм здійснення аналізу якості життя населення та реалізації стратегічного цілепокладання державного управління якістю життя населення, що дозволяє виявити стратегію державного управління, яка є пріоритетною щодо співвідношення об'єктивного і суб'єктивного компонентів якості життя;

– структурно-цільову систему організації державного механізму управління даними якості життя населення, що включає формування збалансованої системи показників, застосування положень теорії обмежень систем Е. Голдратта й інструментарію системної динаміки, що дозволяє

здійснювати процеси моніторингу, аналізу і прогнозу, а також управлінської реакції в процесі державного управління якістю життя населення;

– методичні положення по застосуванню інформаційно-комунікаційних технологій у системі державного управління якістю життя населення на прикладі оптимізації транспортної інфраструктури міста, спрямовані на оптимізацію диспетчерського регулювання і управління транспортним процесом на міських і приміських маршрутах;

– системно-організаційні засади застосування інструментарію поведінкових наук в удосконаленні механізму управління якістю життя населення з акцентом на суб'єктивний компонент, що дозволяє реалізувати стратегію управління якістю життя «формування стимулів» відносно окремих вікових груп;

набули подальшого розвитку:

– комплексне розуміння змісту поняття «якість життя», що поєднує динамічні компоненти – життєві стандарти (об'єктивний компонент) і суб'єктивне благополуччя (суб'єктивний компонент);

– теоретичні засади обґрунтування закономірностей еволюції ролі держави в управлінні якістю життя, де якість життя є похідною від якісного стану держави як інституту, зміна яких задана еволюційним вектором «не правова – правова – соціальна» держава.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні та методичні положення дисертаційної роботи доведено до рівня конкретних прикладних розробок щодо підвищення ефективності державного механізму управління якістю життя населення України.

Теоретичні та практичні положення, розроблені в дисертаційному дослідженні, впроваджені на базі департаменту праці та соціальної політики Харківської міської ради (довідка про впровадження від 10 липня 2016 р. № 16) та Новгородської селищної ради м. Торецьк Донецької обл. (довідка про впровадження від 22 жовтня 2016 р. № 7). Взяті до уваги науково-методичні рекомендації щодо організації системи управління даними в процесі управління якістю життя населення на рівні регіону (міста).

Теоретичні та методичні положення дисертаційного дослідження впроваджені в навчально-методичну роботу Харківського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету Міністерства освіти і науки України (довідка про впровадження від 30 грудня 2016 р. № 928). Навчальний курс «Маркетинг у публічному управлінні» доповнений методичним підходом щодо розробки стратегії управління якістю життя населення на рівні регіону.

Особистий внесок здобувача. Основні теоретичні положення та розробки в межах дослідження, зокрема ті, що характеризують його наукову новизну і практичне значення результатів, отримані автором особисто. В опублікованих у співавторстві з Т.К.Гречко тезах «Концепція сталого розвитку в сфері транспорту України» [8] внесок автора полягає у аналізі особливостей концепції сталого розвитку в сфері транспорту України.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та практичні положення і результати дослідження оприлюднені автором на науково-практичних конференціях, зокрема: «Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком» (Дніпропетровськ, 2012), «Соціально-економічний розвиток суспільства: інновації, екологізація, інформатизація» (Донецьк, 2012), «Інноваційний розвиток суспільства: управління проектами та інтелектуальною власністю» (Донецьк, 2013), «Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє» (Київ, 2014), «Становлення публічного адміністрування в Україні» (Дніпропетровськ, 2016), «Публічне управління ХХІ ст.: традиції та інновації» (Харків, 2017), «Соціально-економічний розвиток країни в контексті інтеграційних процесів: досвід, проблеми, перспективи» (Київ, 2017), «Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації» (Хмельницький, 2017).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 15 наукових праць, з них шість – у наукових фахових виданнях України з державного управління, одна – у зарубіжному науковому виданні та вісім – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із анотації, вступу, трьох розділів зі списком використаних джерел до кожного, висновків та додатків. Повний обсяг дисертації становить 197 сторінок, з них 190 – основного тексту. Робота містить тридцять сім рисунків, двадцять три таблиці в основному тексті та три додатки. Список використаних джерел налічує 164 найменування, у тому числі 9 іноземною мовою.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, висвітлено зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами і темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, розкрито наукову новизну, особистий внесок здобувача, практичне значення отриманих результатів, наведено дані щодо їх апробації, а також публікацій, структури та обсягу дисертації.

У **першому розділі** – «Теоретичні основи державного управління якістю життя населення» – проведено аналіз поняття «якість життя», виявлено його сутність і характеристики, проаналізовано еволюцію ролі держави в управлінні якістю життя.

Визначено, що поняття «якість життя» трактується, як інтегральне комплексне явище, що включає систему компонентів, які характеризують населення й умови його життєдіяльності. Якість життя представляється як комплексне поняття, що поєднує життєві стандарти, метою яких є задоволення потреб особистості і забезпечення її продуктивної життєдіяльності в заданих умовах, і суб'єктивне благополуччя (задоволеність), що відбиває відношення особистості до життя і до майбутнього. Якість життя є складовою формування людського капіталу як одного з домінуючих чинників забезпечення конкурентоспроможності на етапі становлення інформаційного суспільства,

тому його удосконалення є однією зі стратегічних цілей системи державного управління.

Якість життя тісно пов'язана із задоволеністю життєдіяльністю в цілому або її окремими елементами: умовами життя, середовищем життя, рівнем реалізації інтересів і потреб, здійсненням життєвих планів і має бути відповідна мінімальним соціальним стандартам, ресурсним можливостям суспільства, відповідним нормам, звичаям, традиціям конкретного часу і місця, соціальній системі. Якість життя носить двоїстий суб'єктивно-об'єктивний характер, відбиваючи як об'єктивний стан умов і процесів життєдіяльності, так і оцінку самого населення (рис. 1).

Якість життя має складну структуру, що включає три великих блоки, комплексних за своїм змістом: якість населення, якість середовища життя, якість діяльності і має характеризувати саме населення, середовище, в якому проживають, працюють, відпочивають люди, а також діяльність, якою вони займаються.

Досліджено, що поняття «якість життя» перетинається з поняттям «життєві стандарти». Також воно має відношення до поняття «людського капіталу». В українській традиції під «стандартами» розуміється той мінімальний обсяг споживчих благ (послуг), яке суспільство (держава) гарантує кожному його члену, що виражається у показниках споживчого кошика і мінімальних трудових і соціальних виплатах.

Рис. 1. Якість життя: базові компоненти

Аргументовано, що еволюція ролі держави в процесі управління якістю життя населення визначається взаємопогоджуваним розвитком держави і суспільства. Якість життя як мета системи державного управління є похідною від якісного стану держави як інституту, зміна яких задана еволюційним вектором «не правова – правова – соціальна» держава.

Так, не правова держава, цілі якої не зосереджені на дотриманні прав і свобод громадян, зобов'язана піклуватися про безпеку їх життєдіяльності. Комплекс показників безпеки життєдіяльності і заповнює управлінський блок «моніторингу – аналізу – управління», функції якого включають забезпечення якості життя населення. У правовій державі поняття якості життя включає, крім безпеки життєдіяльності, забезпечення необхідних свобод – економічних, соціальних, політичних, котрі дозволяють членам суспільства забезпечити не тільки бажаний рівень життя, але і його якість.

Соціальна держава включає у комплекс параметрів якості життя широкий спектр соціальних гарантій, формує цінності і створює умови для підвищення якості життя громадян. При цьому становлення соціальної держави можливо при наявності розвиненого громадянського суспільства, де відповідальність за ряд складових якості життя лежить на кожному індивіді й соціальних групах. Соціальна держава як найбільш розвинена форма на актуальному етапі розвитку цивілізації проводить соціальну політику, спрямовану на удосконалення якості життя населення.

Визначено, що загально-цивілізаційні цілі і стандарти постулюють пріоритет стійкого розвитку як стратегічний орієнтир для національних систем державного управління. Критерії стійкого розвитку, у свою чергу, складають основу формування життєвих стандартів як об'єктивного компонента якості життя населення.

У другому розділі – «Державний механізм управління якістю життя населення України: структура, функції, концептуальне забезпечення» – досліджено функції і структуру державного механізму управління якістю життя населення та відображено відповідний механізм державного управління у загальному вигляді, обґрунтовано концептуальний підхід до управління якістю життя в рамках системно-еволюційної парадигми, проведено аналіз якості життя населення України і виявлено пріоритетну стратегію державного управління якістю життя населення.

Виявлено, що концептуальні положення, які визначають пріоритет якості життя населення як одного зі значимих орієнтирів державного розвитку, відображені у Конституції України. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» містить 7 індикаторів, спрямованих на поліпшення якості життя населення. Програма діяльності Уряду України на 2017 рік включає три реформи, що мають пряме відношення до управління якістю життя. Проте, термін «якість життя» виникає в процесі стратегічного цілепокладання в Україні лише на регіональному рівні державного управління, а також на рівні місцевого самоврядування. Тому більшість регіонів держави при розробці регіональних стратегій розвитку в якості базових стратегічних орієнтирів

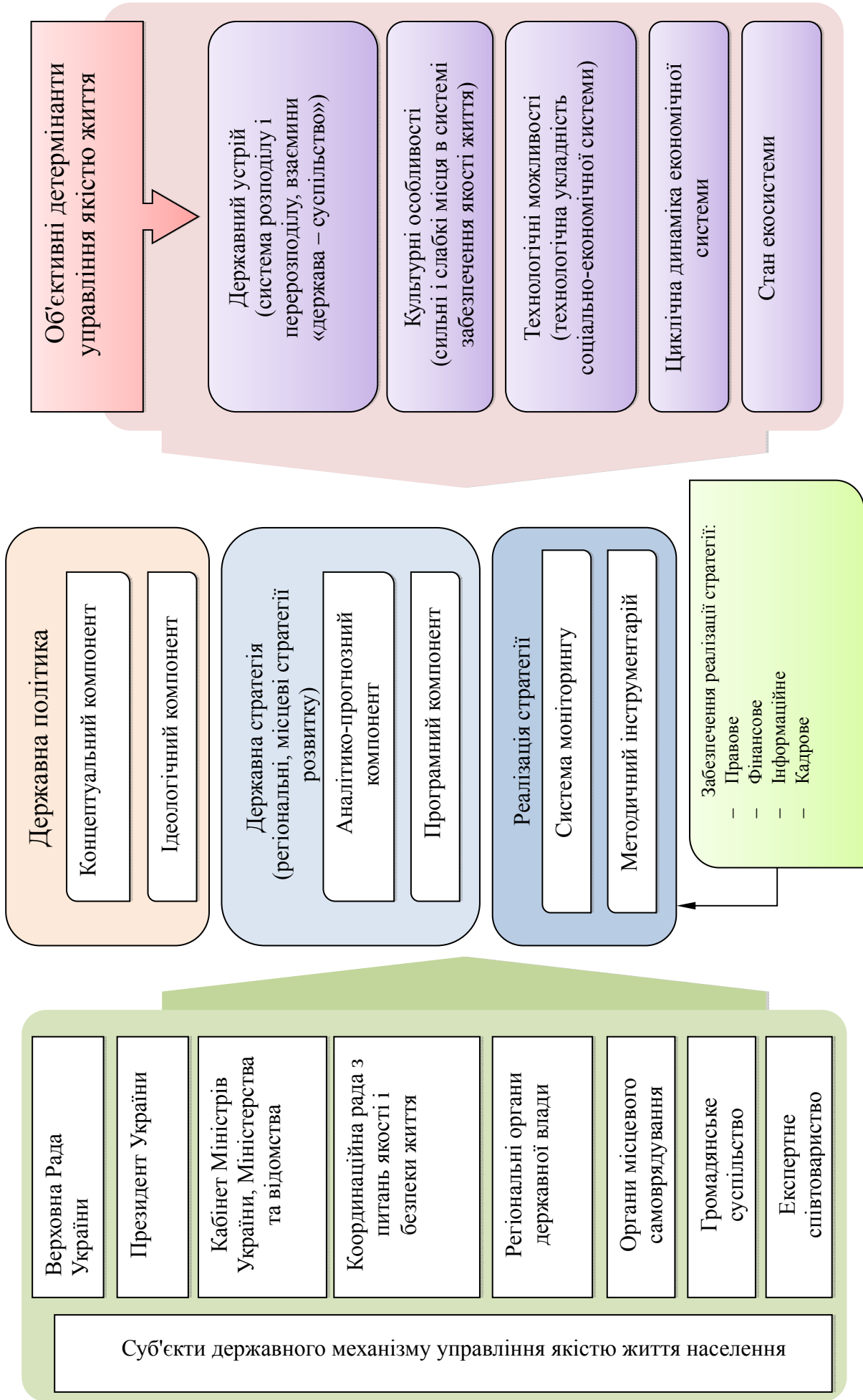

Рис. 2. Державний механізм управління якістю життя населення: суб'єкти, етапи, детермінанти

вказують підвищення якості життя населення, або розвиток людського капіталу. Так, Київська, Дніпропетровська та Львівська області в регіональних програмах свого розвитку до 2020 року вказують, що підвищення якості життя – основна стратегічна ціль їх розвитку, але по-різному бачать компоненти, які до нього входять. Найбільш сприятливим для аналізу процесу управління якістю життя населення є запропонована системна інтерпретація. В її основі закладені наступні особливості: по-перше, процес управління якістю життя населення не може бути завершеним циклом, по-друге, система управління здійснює постійну процедуру моніторингу (оцінку зворотнього зв'язку), система індикаторів є динамічною та відкритою, вона постійно корегується. Базові індикатори якості життя враховують термін життя населення та суб'єктивну оцінку благополуччя.

Взаємодія між об'єктом та суб'єктом управління у системі управління якістю життя здійснюється за рахунок прийняття необхідних управлінських рішень та за рахунок механізму зворотнього зв'язку, який передає інформацію про реалізацію прийнятих рішень, про стан об'єкту, рівня його відповідності міжнародним нормам та стандартам.

Такий системний підхід до процесу державного управління якістю життя населення є підставою для формування державного механізму якістю життя населення, в якому більш детально сформовані його основні етапи та детермінанти. Таким чином, більшість регіонів України включає розвиток якості життя населення як одну зі стратегічних цілей вищого рівня деталізації в процесі регіонального стратегічного планування і програмування. Однак процес декомпозиції цієї мети та її програмне втілення відрізняється високим рівнем розмаїтості, тому потребує методичної стандартизації.

Державний механізм управління якістю життя населення відображено у загальному вигляді (рис. 2).

Суб'єктами процесу управління якістю життя населення є органи державної влади різного рівня ієрархії, органи місцевого самоврядування, експертне співтовариство і громадянське суспільство, функції яких позначені в законодавстві і включають: визначення концептуального підходу чи державної політики в процесі управління якістю життя населення, формування методичного інструментарію, здійснення стратегічного цілепокладання і реалізації планів і програм, а також контроль цього процесу.

Більш детально, процес державного управління якістю життя населення включає наступні етапи.

1 етап. Визначення державної політики в області управління якістю життя населення. Виконання цього етапу включає реалізацію концептуального й ідеологічного компонентів:

– концептуальний чи науковий компонент являє собою акумулювання теоретичних положень, що відбивають закономірності функціонування об'єкта управління, можливості управління ним з метою досягнення необхідного результату й ефективні методи управління при різних умовах зовнішнього середовища. Ємність концептуального компонента характеризує інформаційну асиметрію між системою управління і об'єктом управління, що визначає

потенційну ефективність управління;

– ідеологічний чи колективний суб'єктивний компонент являє собою комплекс суспільних цілей, цінностей, ідеологічних установок, що визначає підхід до управління якістю життя населення. Зазначений комплекс стосується ступеня відповідальності держави й окремих соціальних груп за досягнення якості життя, вибір солідарних, або індивідуалізованих способів вирішення проблем забезпечення якості життя. Кожна соціальна система в силу культурних особливостей і актуальної ідеології правлячої політичної еліти формує відповідний ідеологічний підхід, що визначає державну політику в області управління якістю життя.

2 етап. Розробка державної (регіональних, місцевих) стратегії, що включає в якості одного зі стратегічних завдань управління якістю життя населення. Цей етап забезпечується аналітико-прогнозним і програмним компонентами:

– аналітико-прогнозний компонент стратегічного цілепокладання являє собою систему аналізу і прогнозу якості життя населення. Якість функціонування цього компонента визначається методичним інструментарієм, що використовується, його відповідністю щодо складності об'єкта управління, а також рівнем адаптивності, що відповідає його динаміці;

– програмний компонент стратегічного цілепокладання являє собою трансформацію цілей і задач у програми і проекти, реалізація яких спрямована на підвищення якості життя населення. Програмний компонент включає методику вибору пріоритетних планів і програм, обґрунтування обсягів і способів їх фінансування.

3 етап. Реалізація стратегії, що включає в якості однієї з постійних стратегічних цілей підвищення якості життя населення. Етап реалізації стратегії потребує створення системи моніторингу і відповідного методичного інструментарію її реалізації:

– система моніторингу являє собою відстеження параметрів об'єкта управління в режимі реального часу, операційний аналіз розривів з метою своєчасної корекції процесу реалізації у випадку відхилення системи від необхідної траєкторії;

– методичний інструментарій реалізації стратегії являє собою комплекс методів і технологій управління, що дозволяє ефективно досягти поставлених цілей, спрямованих на підвищення якості життя населення. Відповідність методичного інструментарію сутності об'єкта управління є однією з базових умов досягнення заданого результату. Тому комплекс методів знаходиться в постійному розвитку й удосконаленні.

Для реалізації стратегії державного управління якістю життя населення на різних рівнях управління потрібно правове, інформаційне, фінансове і кадрове забезпечення, характеристики якого визначаються поставленими завданнями й обраним методичним інструментарієм для їх досягнення.

Процес державного управління якістю життя населення визначається низкою факторів чи детермінантів, що коригують концепцію, визначають цілі

та завдання, а також впливають на вибір методичного інструментарію. Набір детермінантів не є постійним, а їх значимість змінюється у часі. У рамках моделі, запропонованої в дослідженні, виділено такі детермінанти якості життя населення:

державний устрій, що визначає систему розподілу і перерозподілу життєво-важливих благ, регулює взаємини «держава – суспільство». Цей детермінант не тільки визначає концептуальну частину механізму державного управління якістю життя населення, але й задає комплекс регульованих параметрів у рамках обраної концепції;

культурні особливості суспільства являють собою сильні і слабкі місця сформованих і стійких моделей поведінки, що можуть як сприяти, так і перешкоджати підвищенню якості життя населення;

технологічні можливості чи технологічна укладність соціально-економічної системи задає набір можливостей для підвищення якості життя населення і визначає обраний інструментарій як функціонування самого механізму державного управління якістю життя населення, так і – безпосередньої реалізації поставлених завдань;

циклічна динаміка економічної системи, коли мова йде про середньострокові і довгострокові цикли, визначає пріоритети соціально-економічного розвитку, сприяє динаміці значимості тих чи інших факторів, що визначають якість життя населення;

стан екосистеми являє собою значимий детермінант управління якістю життя населення, що включає як особливості циклічної динаміки екосистеми і пов'язані з цим процесом ризику, так і результати антропогенного впливу на екосистему, що потребують урахування в процесі стратегічного цілепокладання.

Визначено, що державний механізм управління якістю життя населення являє собою спосіб організації і функціонування органів державної влади, місцевого самоврядування і громадянського суспільства, спрямований на постійне поліпшення двох основних підсумкових параметрів життєдіяльності суспільства – тривалості життя населення і суб'єктивного благополуччя – шляхом регулювання множини чинників в умовах детермінантів, що динамічно змінюються.

Обґрунтовано концептуальний підхід до управління якістю життя населення в рамках системно-еволюційної парадигми, що містить принципи й інструментарій державного стратегічного цілепокладання.

Запропоновані принципи управління якістю життя населення в рамках системно-еволюційної парадигми включають: принцип гармонізації об'єктивної і суб'єктивної складових якості життя (у відповідності зі стратегіями матриці відповідності); принцип відповідності методичного інструментарію циклічній динаміці соціально-економічної системи; принцип орієнтації операційного управління на потенційні ризики і слабкі ланки; принцип використання резонансного управління і стимулювання самоорганізації, що потребує управління не тільки об'єктивною, але й суб'єктивною складовими якості

життя; принцип максимального використання сучасних технологічних можливостей. Управління якістю життя не має кінцевого циклу, це постійний процес поступальних перетворень результатів економічного зростання у показники соціального розвитку.

Сформовано інструментарій державного стратегічного цілепокладання, що включає матрицю взаємної відповідності об'єктивного і суб'єктивного компонентів у концепції «якість життя» стосовно людини і суспільства та сформульовані стратегії, які реалізуються в рамках державного механізму управління якістю життя населення з урахуванням положення соціальної системи в матриці відповідності.

Визначено в результаті аналізу якості життя населення в Україні, що пріоритетною стратегією державного регулювання якості життя населення, із запропонованого в дослідженні стратегічного набору, є стратегія «самоорганізація і розвиток», що відповідає ситуації неблагополуччя (при домінуванні цінностей виживання) і суб'єктивної незадоволеності. Стратегія реалізується з акцентом на об'єктивний компонент якості життя при активній участі громадянського суспільства і потребує в якості умов реалізації наявність мінімально необхідного рівня довіри в соціальній системі (соціального капіталу).

У третьому розділі – «Удосконалення державного механізму управління якістю життя населення України: організаційно-методичні підходи» – обґрунтовано науково-методичні рекомендації щодо організації системи управління даними державного механізму управління якістю життя населення, розроблено практичні рекомендації щодо застосування інформаційно-комунікаційних технологій в системі державного управління якістю життя населення на прикладі оптимізації транспортної інфраструктури міста, розроблено науково-методичні рекомендації щодо застосування інструментарію поведінкових наук в удосконаленні механізму управління якістю життя населення з акцентом на суб'єктивний компонент.

Процес функціонування державного механізму управління якістю життя населення передбачає управління даними про стан об'єкта управління і вплив на нього зовнішніх детермінантів. Управління даними реалізується на етапі стратегічного цілепокладання, що включає аналітико-прогнозний компонент і в процесі реалізації стратегії за допомогою системи моніторингу.

Система управління даними державного механізму управління якістю життя населення проектується з урахуванням виконання наступного ряду завдань:

– *моніторинг*: 1) стану об'єкта управління; 2) параметрів, що визначають стан об'єкта управління; 3) зовнішніх детермінантів, що задають тенденції динаміки стану об'єкта управління;

– *реакція системи управління* на динаміку параметрів і характеристики стану об'єкта управління, що полягає в аргументації принципів реакції, формулюванні пріоритетів і визначенні граничних значень параметрів;

– *аналіз і прогноз* динаміки якості життя населення, що включає виявлення зовнішніх детермінантів якості життя, визначення тенденцій у їх динаміці, моделювання прогнозного впливу на параметри якості життя і результуючі показники.

Реалізацію цих завдань запропоновано здійснювати із застосуванням наступного методичного інструментарію: організація системи моніторингу реалізується на основі збалансованої системи показників; принципи реакції формуються з урахуванням закономірностей, викладених у теорії обмежень систем Е. Голдратта; аналітико-прогнозний компонент реалізується із застосуванням інструментарію системної динаміки (методики Д. Медоуз).

Збалансована система показників включає три типи даних: 1) інтегральні підсумкові показники якості життя населення (тривалість життя і суб'єктивна задоволеність); 2) регульовані параметри якості життя населення, відображені за допомогою набору індикаторів. Вибір індикаторів здійснюється відповідно до методики «Вимір якості життя в Україні» і включає детальний аналіз чотирьох середовищ: економічного, соціального, екологічного і суспільно-політичного; 3) зовнішні детермінанти, що задають тенденції динаміки параметрів і результуючих показників і включають: державний устрій, технологічний уклад, економічний цикл, культурні характеристики, стан екосистеми.

Розроблено практичні рекомендації щодо застосування інформаційно-комунікаційних технологій в системі державного управління якістю життя населення на прикладі оптимізації транспортної інфраструктури міста. Аргументовано, що сучасні технології передачі даних і можливості інформаційно-комунікаційних технологій містять істотний потенціал для підвищення ефективності системи державного управління в цілому і реалізації стратегії управління якістю життя населення. Зокрема, завдяки впровадженню інтелектуальних транспортних систем в автомобільному і залізничному сполученні можна підвищити ефективність використання об'єкта вдвічі або втричі.

Доведено, що високе значення на здоров'я населення має житлове середовище, яке визначається, крім іншого, показниками хімічного забруднення повітря, рівня шуму, тривалості поїздок у транспорті. Ці дані є основними для формування напрямків проекту оптимізації транспортної інфраструктури в системі управління якістю життя населення, що включають вплив транспортної інфраструктури на екологію міста, на ефективність роботи транспорту і на безпеку його функціонування.

Практичні положення по застосуванню інформаційно-комунікаційних технологій у системі державного управління якістю життя населення на прикладі оптимізації транспортної інфраструктури міста спрямовані на удосконалення диспетчерського регулювання і управління транспортним процесом на міських і приміських маршрутах, що дозволить знизити тривалість поїздок, зменшити автомобільні пробки, знизити кількість шкідливих автомобільних викидів. Завдання ефективного використання маршрутно-

мережі міста і створення оптимальних графіків руху транспортних засобів, якість обслуговування пасажирів і їх безпека є невід'ємними елементами системи управління якістю життя населення в урбанізованому середовищі.

Розроблено науково-методичні рекомендації щодо застосування інструментарію поведінкових наук в удосконаленні механізму управління якістю життя населення з акцентом на суб'єктивний компонент. Конкретизовано положення стратегії «формування стимулів» у рамках державного механізму управління якістю життя населення для окремих вікових груп. Основна мета застосування поведінкового інструментарію в рамках державного механізму управління якістю життя населення окремих вікових груп полягає у формуванні стимулів для підвищення якості життя (нових стандартів, нових зразків і моделей поведінки) і стимулів для самоорганізації в процесі розвитку. При цьому особливої важливості набуває екологічна і гуманістична спрямованість стимулів. Мова йде про ту соціальну групу, у якій відбувається процес примирення з недостатнім рівнем життя, з обмеженням можливостей і відсутністю планів на майбутнє.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі обґрунтовано теоретичні положення та розроблено науково-методичні рекомендації щодо вдосконалення державного механізму управління якістю життя населення України. Отримані в процесі дослідження результати дали змогу сформулювати такі висновки і рекомендації.

1. Обґрунтовано, що якість життя представляється як комплексне поняття, яке поєднує життєві стандарти, метою яких є задоволення потреб особистості і забезпечення її продуктивної життєдіяльності в заданих умовах, і суб'єктивне благополуччя (задоволеність), що відбиває відношення особистості до життя і до майбутнього. Якість життя є складовою формування людського капіталу як одного з домінуючих факторів забезпечення конкурентоспроможності і тому його удосконалення є однією зі стратегічних цілей системи державного управління.

2. Аргументовано, що еволюція ролі держави в процесі управління якістю життя населення визначається взаємопогоджуваним розвитком держави і суспільства. Якість життя як мета системи державного управління є похідною від якісного стану держави як інституту, зміна яких задана еволюційним вектором «не правова – правова – соціальна» держава. Визначено, що загальноцивілізаційні цілі і стандарти постулюють пріоритет стійкого розвитку як стратегічний орієнтир для національних систем державного управління. Критерії стійкого розвитку, у свою чергу, складають основу формування життєвих стандартів як об'єктивного компонента якості життя населення.

3. Виявлено в результаті дослідження функцій та структури державного управління якістю життя населення, що концептуальні положення, які визначають пріоритет якості життя населення як одного зі значимих орієнтирів

державного розвитку, відбиті в Конституції України, в Стратегії стійкого розвитку «Україна – 2020», у Програмі діяльності Уряду України. Проте, термін «якість життя» виникає в процесі стратегічного цілепокладання в Україні на регіональному рівні державного управління, а також на рівні місцевого самоврядування. Більшість регіонів України включає розвиток якості життя населення в якості однієї зі стратегічних цілей вищого рівня деталізації в процесі регіонального стратегічного планування і програмування. Проте, процес декомпозиції цієї мети та її програмне втілення відрізняється високим рівнем розмаїтості, тому потребує методичної стандартизації.

4. Обґрунтовано теоретико-методологічні засади концептуального підходу щодо управління якістю життя в рамках системно-еволюційної парадигми, які визначають зміст принципів й інструментарію державного стратегічного цілепокладання. Принципи управління якістю життя населення в рамках системно-еволюційної парадигми включають: принцип гармонізації об'єктивної і суб'єктивних складових якості життя (у відповідності зі стратегіями матриці відповідності); принцип адекватності методичного інструментарію циклічній динаміці соціально-економічної системи; принцип орієнтації операційного управління на потенційні ризики і слабкі ланки; принцип використання резонансного управління і стимулювання самоорганізації, що вимагає управління не тільки об'єктивної, але і суб'єктивної складової якості життя; принцип максимального використання сучасних технологічних можливостей. Управління якістю життя не має кінцевого циклу, це постійний процес поступальних перетворень результатів економічного росту в показники соціального розвитку. Запропоновано інструментарій державного стратегічного цілепокладання, що включає матрицю взаємної відповідності об'єктивного і суб'єктивного компонентів у концепції «якість життя» стосовно людини і суспільства і сформульовані стратегії, які реалізуються в рамках державного механізму управління якістю життя населення відповідно до положення соціальної системи в матриці відповідності.

5. Визначено в результаті аналізу якості життя населення України, що пріоритетною стратегією державного регулювання якості життя населення, із запропонованого в дослідженні стратегічного набору, є стратегія «самоорганізація і розвиток», що відповідає ситуації неблагополуччя (при домінуванні цінностей виживання) і суб'єктивної незадоволеності. Стратегія реалізується з акцентом на об'єктивний компонент якості життя при активній участі громадянського суспільства і потребує в якості умови реалізації наявності мінімально необхідного рівня довіри в соціальній системі (соціального капіталу).

6. Обґрунтовано науково-методичні рекомендації щодо організації системи управління даними державного механізму управління якістю життя населення. Управління даними реалізується на етапі стратегічного цілепокладання, що включає аналітико-прогнозний компонент і в процесі реалізації стратегії за допомогою системи моніторингу. Реалізацію управління даними запропоновано здійснювати із застосуванням наступного методичного

інструментарію: організація системи моніторингу реалізується на основі збалансованої системи показників, принципи реакції системи управління формулюються з урахуванням закономірностей, викладених у теорії обмежень систем Е. Голдратта, а аналітико-прогнозний компонент реалізується із застосуванням інструментарію системної динаміки (методики Д. Медоуз). Запропоновано підхід до організації даних державного механізму управління якістю життя населення, який передбачає оцінку реакції на відхилення за допомогою здійснення моніторингу збалансованих показників. Вона базується на трьох типах даних: інтегральних кінцевих показниках якості життя населення, які регулюються параметрами якості життя населення та зовнішніх детермінантів (державний устрій, технологічний уклад, економічний цикл, стан екосистеми).

7. Розроблено практичні рекомендації щодо застосування інформаційно-комунікаційних технологій в системі державного управління якістю життя населення на прикладі оптимізації транспортної інфраструктури міста, як однією зі складових показників якості життя населення. Аргументовано, що сучасні технології передачі даних і можливості інформаційно-комунікаційних технологій містять істотний потенціал для підвищення ефективності системи державного управління в цілому і реалізації стратегії управління якістю життя населення. Практичні положення по застосуванню інформаційно-комунікаційних технологій у системі державного управління якістю життя населення на прикладі оптимізації транспортної інфраструктури міста, які спрямовані на оптимізацію диспетчерського регулювання і управління транспортним процесом на міських і приміських маршрутах передбачають розвиток основних компонент сталого розвитку транспорту: економічної компоненти, екологічної компоненти та соціальної компоненти.

8. Розроблено науково-методичні рекомендації щодо застосування інструментарію поведінкових наук в удосконаленні державного механізму управління якістю життя населення з акцентом на суб'єктивний компонент. Конкретизовано положення стратегії «формування стимулів» у рамках державного механізму управління якістю життя населення для окремих вікових груп. Якщо реалізація стратегії для вікових груп з досить високим рівнем незадоволеності концентрується на об'єктивному компоненті якості їх життя та управлінні економічним середовищем, то стратегія розвитку для вікових груп, які задоволені якістю життя в негативному економічному середовищі, потребує формування додаткових стимулів до розвитку. Комплекс інструментів щодо реалізації стратегії «формування стимулів» знаходиться в галузі поведінкових наук.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

1. Андрющенко О. Б. Аналіз сучасного стану і проблем розвитку транспорту в Україні / О. Б. Андрющенко // Державне регулювання економіки:

зб. наук. праць. – Донецьк: ДонДУУ, 2010. – Т. XI. – 355 с. – (Серія «Державне управління»; вип. 174). – С. 240–248.

2. Андрющенко О. Б. Вдосконалення роботи міського пасажирського транспорту шляхом використання інформаційних технологій / О. Б. Андрющенко // Проблеми сучасного державного управління: зб. наук. праць. – Донецьк : ДонДУУ, 2011. – Т. XII. – 281 с. – (Серія «Державне управління»; вип. 189). – С. 21–28.

3. Андрющенко О. Б. Інформаційно-комунікаційні технології в системі державного управління як інфраструктура управління якістю життя мережевого суспільства / О. Б. Андрющенко // зб. наук. праць. – Маріуполь : ДонДУУ, 2016. – Т. XVII. – 130 с. – (Серія «Державне управління»; вип. 298). – С. 36–47.

4. Андрющенко О. Б. Державний механізм управління якістю життя населення : концептуальне забезпечення / О. Б. Андрющенко // Державне будівництво [Електронне видання]. – 2016. – № 2. – Режим доступу до журн.: <http://www.kbuara.kharkov.ua>.

5. Андрющенко О. Б. Система управління даними державного механізму управління якістю життя населення: методичне забезпечення / О. Б. Андрющенко // Менеджер. Вісник ДонДУУ. (серія «Державне управління»). – № 1 (74). – Маріуполь, 2017. – С. 56–64.

6. Андрющенко Е. Б. Государственный механизм управления качеством жизни населения как элемент открытой системы / Е. Б. Андрющенко // Научный журнал «Вестник университета «Туран». – № 3 (75). – Алматы, 2017. – С. 46–58.

7. Андрющенко О. Б. Компоненти якості життя населення України як інструмент формування управлінських рішень / О. Б. Андрющенко // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 15. – С. 82–88.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

8. Гречко Т. К., Андрющенко О. Б. Концепція сталого розвитку в сфері транспорту України / Т. К. Гречко, О. Б. Андрющенко // Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком: матеріали VI регіон. наук.-практ. конф за міжнар. участю / за заг.ред. В. Г. Вікторова. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2012. – 456 с. – С. 19–22.

9. Андрющенко О. Б. Аналіз інвестиційної діяльності в транспортній галузі // О. Б. Андрющенко // Інноваційний розвиток суспільства: управління проектами та інтелектуальною власністю: матеріали I Міжнародної наук.-практ. інтернет-конференції, м. Донецьк, 25–26 жовтня, 2013 р., ДонДУУ. (під ред. О. С. Поважного). – Донецьк: ДонДУУ, 2013. – 250 с. – С. 15–18.

10. Андрющенко О. Б. Стейкхолдери у проектах розвитку міського пасажирського транспорту / О. Б. Андрющенко // Становлення публічного адміністрування в Україні: матеріали VII Всеукр. міжвуз. конф. студентів та молодих учених / за заг.ред. С. О. Шевченка. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2016. – 267 с. – С. 12–14.

11. Андрющенко О. Б. Сутність поняття якості життя населення / О. Б. Андрющенко // Військова освіта і наука: Сьогодення та майбутнє:

матеріали наук.-практ.конф. (21 листоп. 2014 р.). – Київ: Військ.ін-т Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, 2014. – С. 145.

12. Андрющенко О. Б. Проект впровадження диспетчерського регулювання міським пасажирським транспортом / О. Б. Андрющенко // Соціально-економічний розвиток суспільства: інновації, екологізація, інформатизація: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 19–20 жовтня, 2012 р., м. Донецьк, ДонДУУ / під ред. О. С. Поважного. – Донецьк, 2012. – 102 с. – С. 12–15.

13. Андрющенко О. Б. Еволюція ролі держави в управлінні якістю життя населення / О. Б. Андрющенко // Публічне управління XXI ст.: традиції та інновації: зб. тез XVII Міжнар. наук. конгресу, 27 квітня 2017 р. – Х.: Вид-во ХарPI НАДУ при Президентові України «Магістр», 2017. – 544 с. – С. 106–108.

14. Андрющенко О. Б. Механізм управління якістю життя населення України: науково-методичні рекомендації / О. Б. Андрющенко // Соціально-економічний розвиток країни в контексті інтеграційних процесів: досвід, проблеми, перспективи: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. м. Київ, 14–15 липня 2017 р. – Київ: КЕНЦ, 2017. – С. 26–29.

15. Андрющенко О. Б. Транспортна інфраструктура як елемент системи управління якістю життя населення / О. Б. Андрющенко // Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації: Міжнарод. наук.-практ. конф. (22–23 верес. 2017 р.) – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2017. – С. 9–10.

АНОТАЦІЯ

Андрющенко О. Б. Державний механізм управління якістю життя населення України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Хмельницький університет управління та права, Хмельницький, 2017.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню теоретико-методологічних засад концептуального підходу і розробці організаційно-методичних рекомендацій щодо удосконалення державного механізму управління якістю життя населення України.

В роботі проведено аналіз поняття «якість життя», виявлено його сутність і характеристики. Проаналізовано еволюцію ролі держави в управлінні якістю життя; досліджено функції і структуру державного управління якістю життя населення та відображено відповідний механізм державного управління у загальному вигляді. Обґрунтовано концептуальний підхід щодо управління якістю життя в рамках системно-еволюційної парадигми. Проведено аналіз якості життя населення України і виявлено відповідну стратегію державного управління якістю життя населення. Для реалізації стратегії державного управління якістю життя населення на різних рівнях управління потрібне правове, інформаційне, фінансове і кадрове забезпечення, характеристики якого

визначаються поставленими завданнями й обраним методичним інструментарієм для їх досягнення.

Збалансована система показників включає три типи даних: 1) інтегральні підсумкові показники якості життя населення (тривалість життя і суб'єктивна задоволеність); 2) регульовані параметри якості життя населення, відображені за допомогою набору індикаторів. Вибір індикаторів здійснюється відповідно до методики «Вимір якості життя в Україні» і включає детальний аналіз чотирьох середовищ: економічного, соціального, екологічного і суспільно-політичного; 3) зовнішні детермінанти, що включають: державний устрій, технологічний уклад, економічний цикл, культурні характеристики, стан екосистеми.

Розроблено науково-методичні рекомендації щодо застосування інструментарію поведінкових наук в удосконаленні механізму управління якістю життя населення з акцентом на суб'єктивний компонент. Конкретизовано положення стратегії «формування стимулів» у рамках державного механізму управління якістю життя населення для окремих вікових груп. Основна мета застосування поведінкового інструментарію в рамках державного механізму управління якістю життя населення окремих вікових груп полягає у формуванні стимулів для підвищення якості життя (нових стандартів, нових зразків і моделей поведінки) і стимулів для самоорганізації в процесі розвитку. При цьому особливої важливості набуває екологічна і гуманістична спрямованість стимулів. Мова йде про ту соціальну групу, у якій відбувається процес примирення з недостатнім рівнем життя, з обмеженням можливостей і відсутністю планів на майбутнє.

Обґрунтовано науково-методичні рекомендації щодо організації системи управління даними державного механізму управління якістю життя населення, практичні рекомендації щодо застосування інформаційно-комунікаційних технологій в системі державного управління якістю життя населення на прикладі оптимізації транспортної інфраструктури міста.

Ключові слова: державний механізм, якість життя, еволюція, функції, структура, система, стратегія, дані, інформаційно-комунікаційні технології, поведінка.

ANNOTATION

Andryushchenko O. B. The state mechanism of population of Ukraine life-quality management. – Manuscript.

Thesis for obtaining the candidate of sciences degree in public administration, speciality 25.00.02 – mechanisms of public administration – Khmelnytskyi university of management and law, Khmelnytskyi, 2017.

In work the analysis of the concept of "quality of life", revealed its essence and characteristics. Analyzed the evolution of the role of the State in the management of

the quality of life; investigated the function and structure of the public administration of the quality of life of the population and displays the appropriate governance mechanism in General. Substantiation of conceptual approach to the management of quality of life within the framework of the system-the evolutionary paradigm.

The analysis of the quality of life of the population and the corresponding strategy of the State administration of quality of life of the population.

The process of public administration, the quality of life of a population is determined by a number of factors. A set of determinants is not constant, but their importance varies in time.

Balanced scorecard includes three types of data: 1) integrated summary indicators of the quality of life of the population (the life expectancy and subjective satisfaction); 2) adjustable parameters of the quality of life of the population, are displayed using a set of indicators. The choice of indicators is carried out according to the methods of "dimension of the quality of life in Ukraine and includes a detailed analysis of the four environments: economic, social, ecological, and socio-political. The choice of indicators is carried out according to the methods of "dimension of the quality of life in Ukraine and includes a detailed analysis of the four environments: economic, social, ecological, and socio-political; 3) external determinants that include: Government, technological way, economic cycle, cultural characteristics ; 3) external determinants that include: Government, technological way, economic cycle, cultural characteristics, the State of the ecosystem.

Developed by scientific-methodical recommendations on the application of the instruments of the behavioral sciences in the improvement of the mechanism of management of the quality of life of the population, with a focus on the subjective component. The main purpose of the application of behavioral tools in the framework of the State of the mechanism of management of the quality of life of the population of the individual age groups is in shaping incentives for improving the quality of life (new standards, new designs and patterns of behaviour) and incentives for self-organization in development. In this case special importance takes on ecological and humanistic orientation stimulus. It's about the social group in which there is a process of reconciliation with the inadequate standard of living, with the restriction of opportunities and the lack of plans for the future.

Economical position strategy forming incentives within the framework of the State of the mechanism of management of the quality of life of the population for selected age groups, as well as the substantiation of scientific and methodical recommendations on the Organization of the management system to the State the mechanism of management of the quality of life of the population, the practical recommendations on the application of information and communication technologies in the system of State management of the quality of life of the population on the example of optimization of the transport infrastructure of the city.

Key words: state mechanism, quality of life, evolution, functions, structure, system, strategy, data, information-communication technology, behavior.

Підп. до друку 14.11.2017. Формат 60×84 1/16.
Папір офсетний. Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 1,16.
Наклад 100 прим. Зам. № 134.

Віддруковано у Хмельницькому університеті правління та права.
29000, м. Хмельницький, вул. Героїв майдану, 8
Тел.: (382) 71-75-91 www.univer.km.ua

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики, телебачення
та радіомовлення України про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 2105 від 21.02.2005 р.